

SHAYXZODA HAQIDA

Razakov Bekzod Ismoil o'g'li

Annatotsiya: *Maqolada Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodiy faoliyati haqida yangi ma'lumotlar keltirilgan. Bir qancha asarlarning yozilish tarixi va taxliliga oid yangi asosli fikrlar bayon qilingan.*

Kalit so'zlar: *She'riyat, poyetik iste'dod, tarixiy drama, ilmiy tadqiqot, adabiy meros, badiiy tarjima, mumtoz adabiyot, falsafiylik, kengkolamlilik.*

Annotation: *The article presents new information about the life and creative activity of Maqsud Shayxzoda. New well-founded views on the history of the creation and analysis of a number of works are set forth.*

Key words: *Poetry, poetic talent, historical drama, scholarly research, literary heritage, artistic translation, classical literature, philosophical depth, broad scope.*

Biz baxtli zamondoshi bo'lgan ulug'lar orasida Maqsud Shayxzoda alohida o'rinda egallaydi. Maqsud Shayxzoda Oqtoshda ibtidoiy maktabni bitirgach, 1921-yili Boku dorilmualliminiga o'qishga kiradi va uni tugatgach Dog'istonning Darband, Bo'ynoq shaharlarida muallimlik qilgan. U 1926-yili Adhem Fayziy tashkilotiga a'zo etilgan "Milliy firqa" tashkilotiga a'zo bo'lib, musovotchilar harakatida faol qatnashgani uchun 1928-yili hibsga olinib, Toshkentga surgun qilingan. Umrining oxiriga qadar shu yerda yashab, ijod qilgan. Albatta, sho'ro hukumati Shayxzodani O'zbekistonda ham ta'qiblar va tahqirlardan benasib qoldirgani yo'q. Muhimi shundaki, Shayxzoda "tole' doim erkalamaganiga" qaramay, umrining oxiriga qadar o'zbek xalqining sadoqatli farzandi sifatida faoliyat ko'rsatdi va O'zbekiston uning ikkinchi vatani bo'lib qoldi.

Shayxzoda Toshkentga kelgach, avval Narimonov nomidagi texnikumda dars beradi, keyin "Sharq haqiqati", "Qizil O'zbekiston", "Yosh leninchi" gazetalarida ishlaydi. 1929-yili yosh shoirning o'zbek tilidagi dastlabki she'ri "Sharq haqiqati" gazetasi sahifalarida bosilib chiqadi. Oradan ko'p o'tmay, Shayxzodaning birinchi to'plami "O'n she'r", keyinroq "Undoshlarim" (1933), "Uchinchi kitob" (1934), "Jumhuriyat" (1935) kabi to'plamlari nashr etiladi.

Maqsud Shayxzoda "xalqimizning mehnat qahramonligi, kurash va jang, ozodlik va do'stlik, baxt va alam, yurtning go'zal manzaralari va insonning ma'naviy jamoli mening qalamimga oshno, dilimga mazmun bo'lib keldi" deb ta'kidlagan edi. Shoirning bu fazilatlari, eng avvalo, hayotdagi, voqelikdagi va odamlarimizning ruhiy olamidagi o'zgarishlar, holatlarni ifodalashga qodir yangi, betakror obrazlarida namoyon bo'ldi. Bu Tarix –Yo'l – Safar – Kema –Karvon, Xarita (yer kurrasi va Vatani), Manzil, Raqam, Sur'at va Vaqt obrazlaridir. Bular bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, insoniyat tarixi yaxlitdir va doim olg'a qarab harakat qiladi, bu insoniyat karvonini – kemani to'xtatib bo'lmaydi, u insoniyat orzusi – baxt-saodat manzili sari harakat qiladi.

Shayxzoda adabiy obrazni katta hurmat va muhabbat bilan yaratgan Ulug‘bek o‘zbek xalqidan yrtishib chiqqan podsholar orasida eng ma‘rifatlisi, eng ma‘rifatli kishilar orasida esa podshosi edi. Ana shu Ulug‘bek asar devochasida oyga qarab bunday deydi:

Uuu... qaragan, manzillaring qancha serhasham,
Hech bir shohga shuncha izzat nasib bo‘lmagan.
Yulduzlarining toifasi shuncha mehribon,
Bir-birini olqishlaydi chiroqlar bilan.
Shuncha ajib koinotning sirli kitobi...
Falakning har qatida ne-ne olamlar!..
Go‘shanganing shirin, mujmal damlarin poylab,
Qalbi o‘ynab talpinuvchi kuyov singari
Koinotdan nash‘alarni qidirar bashar.
Chunki sirlar betidagi sirlarni ochmoq,
Ziddiyatlar ma‘nosini anglamoq, yechmoq
Mutafakkir nazarida ulug‘ saodat...
...Ma‘rifatni hukumatga kelib rahnamo,
Bu o‘lkaning yerga ham yulduzlar yokdim.
Insonlarga aytib turdim: boqqin samoga,
Qancha toza va musaffo, faraxbaxsh, zebo...

Maqsud Shayxzodaning xalqimiz tarixiga, jumladan, Jaloliddin Manguberdi taqdiri va kurashiga odilona yondoshganligi, haqiqatni himoya qilganligi Prezidentimiz Islom Karimov imzosi bilan e‘lon qilingan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 24-sentyabrdagi “Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800-yilligini nishonlash to‘g‘risida” qarori ham yana bir bor tasdiqlaydi.

Shayxzodaning yozuvchilik shuuri va ijodkorlik zehning o‘tkirligi yana bir bor isbotlandi. Maqsud Shayxzodaning o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan yana bir ulkan hissasi “Mirzo Ulug‘bek” tragediyasidir. Tragediya 1964-yili yozildi, o‘sha yili bu asar Hamza teatri sahnasida qo‘yildi, keyinchalik uning asosida kinofilm yaratildi. Maqsud Shayxzoda yuksak ilm egasi edi. Ayniqsa, u o‘zbek mumtoz adabiyotini chuqur bilar edi. 1941-yilda Toshkentda nashr etilgan “Genial shoir” to‘plami adabiyotshunos olim Shayxzodaning Navoiy ijodiga oid ilmiy maqolalaridan tashkil topgan. Navoiy she‘riyatining bu chuqur ilmiy tadqiq navoiyshunoslikda hamisha alohida o‘rin egallab qoladi. Shayxzoda Navoiy mahoratini, uning san‘atkorligini teran o‘rganishni boshlab bergan o‘tkir tadqiqotchi edi. Filologiya fanlari nomzodi, dotsent Maqsud Shayxzoda Toshkent Davlat universiteti (hozirgi O‘zbekiston Milliy universiteti)da, Toshkent Davlat pedagogika instituti (hozirgi Toshkent Davlat pedagogika universiteti)da uzoq yillar davomida o‘zbek adabiyoti tarixidan o‘qigan ma‘ruzalari, maxsus kurslari o‘zbek adabiyoti tarixi bo‘yicha eng qimmatli darslar edi.

Maqsud Shayxzodaning butun ijodi chuqur siyosiy publitsistik ruh bilan to‘la. Uning she‘riy, dramatik asarlari qaysi mavzuga bag‘ishlangan bo‘lmasin, zamonaga bilan

hamohangdir. Shuning uchun ham shu tipdagi ijodkorning bevosita publitsistika janrida xizmat qilishi tasodifiy hol emas. Uning zo‘r badiiy janrga ega bo‘lgan publitsistik maqolalari va nutqlari bu iste’dodli adib ijodining mazmundorligi va rang-barangligidan yorqin nishonadir. Iste’dodli shoir mohir tarjimon ham edi. U jahon adabiyoti mumtoz shoirlarining asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda katta xizmat qildi. Jumladan, Shekspirning “Hamlet” va “Romeo va Julyetta” asarlari o‘zbek drama teatrlari sahnasida Shayxzoda tarjimasida sahnalashtirildi. Pushkin, Lermontov, Bayron she‘rlarini o‘zbek o‘quvchisiga ilk bor taqdim etgan shoirlar avlodi ichida Shayxzoda ham bor. Shoir mahoratining o‘shiga, uning jahon adabiyoti klassiklarining asarlarini g‘oyat sevib o‘rgangani, ularning boy badiiy tajribasini ustalik bilan o‘zlashtirgani ham sabab bo‘ldi. U G‘arbiy Yevropa va rus adabiyotini mukammal bilgani holda o‘zining Vatan adabiyotini – Sharq she‘riyati merosini ham to‘la o‘rgangan edi.

Shayxzodaning ulug‘begi oddiy padsho emas, koinot sirlarini bilishga intilgan yer yuzidagi hayoti podshohlar va mamlakatlar o‘rtasida, odamlar va g‘oyalar o‘rtasida qarashga kamida oydan turib qarab kata haqiqatlarni kashf etgan, odamlarda oy va yulduzlarga xos tozalik, musaffolik, faraxbaxshlik, zebolik bo‘lishini orzu qilgan podsho edi. Ulug‘bekning shunday obrazida Shayxzodaning o‘zidan o‘tgan, uning qalbidan yog‘du olgan go‘zal fazilatlar kamalak nurlaridek tovlanib turadi.

Ulug‘bek:

Ey odamzod, ibrat olgan yulduzlardan sen

Hayrixonlik va balandlik hislatlarida.

Shaltaklarda ag‘namagin, kotaril, yuksal,

So‘kir baxtdan ko‘rar ko‘zli baxtsizlik Afzal,

Degan vasiyat so‘zlarini aytganida esa, bu so‘zlar Shayxzoda tilidan aks- sado bo‘lib qaytayotgandek tuyuladi menga...

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/maqsud-shayxzoda-1908-1967/>.
2. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi, T., 1999.
3. Naim Karimov. Maqsud Shayxzoda (ma‘rifiy-biografik roman). – Toshkent, “Sharq”, 2009 yil.
4. N. R. Amanlikova. (2022, December). MAQSUD SHAYXZODA VA ODIL YOQUBOVNING TARIXIY ASARLARIDA MIRZO ULUG‘BEK OBRAZI TALQINI. In Conference Zone (pp. 263-265).
5. Shayxzoda Maqsud. Shoir kalbi duneni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. 28 b. (o‘zbekcha)
6. Maqsud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983.
7. Amanlikova, N. (2020). SO‘Z MULKINING SULTONI ALISHER NAVOIYNING JAHON ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI. <http://www.openscience.Uz/>.

8. Amanlikova, N. (2020). THE IMPORTANCE OF FORMING THE THINKING ACTIVITY OF STUDENTS IN THE EDUCATION PROCESS. <http://www.eprajournals.Com/>. <https://doi.org/DOI : 10.36713/epra2013>

9. Amanlikova, N. (2020). SHAYXZODA – MOHIR TARJIMON. “Transport”.

10. Amanlikova, N. (2022). The role and place of distance learning in education. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE). <https://doi.org/DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.1110>

